

Сучасні методики рейтингування банківських депозитів: теорія і практика, особливості та перспективи (частина 1)

У статті акцентовано увагу на важливості ресурсної насиченості банківської установи, від якої значною мірою залежить спроможність банківської системи здійснювати свою діяльність, її місце і роль у процесах економічних перетворень. Проаналізовано сутність рейтингів та їх значення у банківській діяльності. Доведено, що використання об'єктивних, неупереджених банківських рейтингів є запорукою відновлення довіри до банківського сектору України та додаткового залучення депозитних ресурсів. Розглянуто вітчизняний та зарубіжний досвід складання рейтингів банківських депозитів, визначені переваги та недоліки основних методик рейтингування. Запропоновано використання скоригованого методу та системи оцінки іміджового рейтингу надійності банку.

Ключові слова: банк, рейтинг, депозит, метод, надійність, ресурси, стабільність, імідж, довіра.

Постановка проблеми. Дієве функціонування банківської системи є обов'язковим чинником економічно розвинутої та стабільнозростаючої держави. Від ресурсної насиченості кредитних установ значною мірою залежать спроможність банківської системи здійснювати свою діяльність, її місце і роль у процесах економічних перетворень. Забезпечення діяльності банків необхідними обсягами депозитних ресурсів є пріоритетним фактором, який визначає стратегічні напрями розвитку їхньої діяльності та забезпечує конкурентні переваги кредитних установ в умовах фінансової кризи і високого рівня ризику діяльності. Депозити на сьогоднішній день - найлегший і відносно безпечний спосіб отримання доходу на фінансовому ринку. Актуальність проблеми залучення депозитних ресурсів зумовлена збільшенням кількості банків, що, у свою, чергу спонукає міжбанківську конкуренцію та загострює питання формування такої стратегії у сфері депозитних послуг, яка здатна перетворити простого вкладника на надійного партнера банку та забезпечити стійкі й тривалі ділові стосунки.

Динамічний розвиток заощаджень свідчить про рівень добробуту в країні, що відображає певний рівень заможності громадян [1]. 2010 р. виявився напрочуд стабільним для вкладників банків. Кризовий страх втрати заощаджень поступився бажанню зберегти гроші від інфляції. Чистий приплив коштів населення до банківської системи за 2010 р. становив 60,3 млрд грн. Темпи зростання депозитів юридичних осіб були значно нижчими. Про відновлення довіри українських вкладників до банківської системи свідчить також збільшення частки довгострокових депозитів з 24% до 31%. При цьому клієнти надають перевагу гривневим внескам, які уже становлять більше половини загального депозитного портфеля [2]. Одночасно слід зазначити, що після кризи надійність банку набула особливої цінності для вкладників. Постає лише питання,

Панасенко Ганна Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів Макіївського економіко-гуманітарного інституту, завідувач відділенням філіалу ПАТ «Промінвестбанк» у м. Макіївка.

як її визначати.

Таким чином, сьогодні виникає потреба в незалежному рейтингу надійності банків для розміщення депозитів. Такий рейтинг повинен бути зручний у використанні, тобто зрозумілий, легко сприйманий клієнтами. В цих умовах найважливішим питанням залишається питання розгляду критеріїв довіри населення на мікрорівні, тобто на рівні окремої банківської установи, що і становить актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цілком очевидним є той факт, що світова економічна криза своєю глибиною та масштабністю радикально змінила сучасне ставлення до концепції тотального банківського контролю, яка в результаті повинна змінитися концепцією інвестиційного розвитку та ризик-орієнтованого управління, що базується на інформаційній відкритості, прозорості банківських установ та спирається на довіру клієнтів. Ці обставини, у свою чергу, спонукали вчених, економістів та банкірів впритул зайнятися проблематикою дослідження методик рейтингування банківських депозитів. На особливу увагу заслуговують праці А. Пересади, Ю. Коваленка, В. Галасюка, Р. Гришенка, О. Васюренка, О. Мороза, О. Галько, О. Зайцева, Г. Карчевої, А. Шеремета, Л. Примостки, Р. Тиркала, І. Фомина та ін. Проте необхідно зазначити, що більшість науковців акцентують увагу саме на ролі депозитних ресурсів у діяльності банку та розробленні заходів щодо збільшення їх обсягу, залишаючи поза увагою дослідження причин відпливу коштів, їх попередження та відновлення довіри вкладників до банківського сектору завдяки використанню рейтингової системи, що надасть змогу обрати вкладнику банк саме за критерієм надійності банківських депозитів. Аналізуючи зарубіжний досвід, необхідно відзначити, що на відміну від вітчизняних теоретиків, здебільшого аналіз рейтингових послуг та їх удосконалення є цариною практиків, які мають відношення до фінансового ринку. До них можна віднести американців: С. Вайна [3], А. Грінспена [4], Дж. Сороса [5] та ін.

Метою статті є аналітичне дослідження сучасних методик рейтингування банківських депозитів, обґрунтування можливостей та засобів практичного використання досвіду незалежних рейтингових агентств у процесі формування ресурсного потенціалу банку та визначення напрямків його депозитної політики, а також розроблення практичних рекомендації щодо комплексної оцінки надійності потенційних банків-контрагентів.

Результати дослідження. Основою діяльності будь-якого банку є його ресурсна база. Депозитні ресурси є найбільшою частиною банківських ресурсів, що значно перевищує власні кошти банку та фактично є основним джерелом формування ресурсного потенціалу фінансової установи. Виходячи з цього ефективно організована депозитна політика може стати визначним фактором надійності кредитної організації, її фінансової стабільності, передумовою досягнення показників платоспроможності та ліквідності. Фінансова надійність банку є одним із визначальних факторів розвитку банківської системи України. Саме від рівня фінансової надійності залежить ставлення до банку партнерів, клієнтів та вкладників. Надійність банківської установи, прозорість та прогнозованість діяльності роблять її привабливою для інвесторів, які відіграють важливу роль у розвитку банку. Водночас несприятливий розвиток процесів як у світовій економіці, так і безпосередньо в Україні відобразився на довірі до банківської системи та її надійності, що практично довело необхідність застосування рейтингових оцінок надійності депозитних вкладів і публікацій їх деякими банками з метою зняття напруженої соціально-психологічної ситуації, пов'язаної з масовим відпливом вкладів із

провідних банків. Необхідність рейтингування банківських депозитів зумовлена бажанням учасників фінансового ринку орієнтуватися, знати і мати інтегральну оцінку фінансової позиції банківських установ, що виступають як партнери, конкуренти чи нейтральні особи, бачити особисту позицію стосовно них.

Згідно з «Дослідженням відносин вкладників (фізичних осіб) до рейтингів надійності банківських депозитів/вкладів», яке проводилося рейтинговим агентством «Кредит-Рейтинг», на перший план при виборі банку для більшості вкладників виходить репутаційний фактор, а не бажання заробити на пасивних операціях: кожен другий з опитаних вкладників (52%), вибираючи банк для розміщення депозиту/вкладу, орієнтується насамперед на репутацію банку як надійного для розміщення коштів. У той час як на більш високі відсотки за депозитом/вкладом як пріоритет при виборі банку орієнтована помітно менша (хоча все ж суттєва) частка вкладників 34% [6]. Готовність вкладників керуватися рейтингом надійності банківських вкладів/депозитів при ухваленні рішення про розміщення депозиту в банк або дострокового припинення депозитного договору досить висока: частка респондентів, які позитивно відповіли на питання про готовність орієнтуватися на подібні рейтинги, приймаючи рішення про те, в якому банку розмістити свої гроші, перевищує частку тих, хто такими рейтингами користуватися не буде (рис. 1).

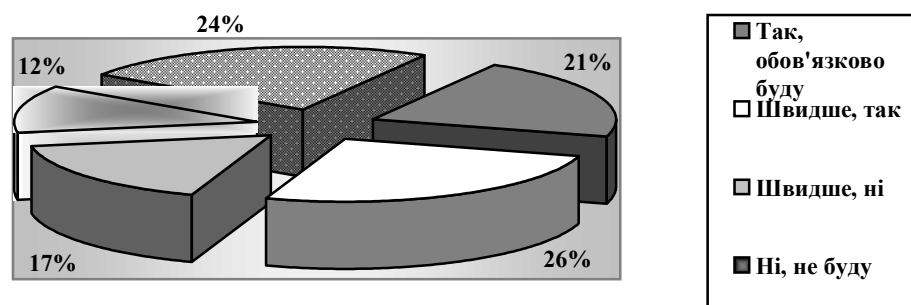

Рис. 1. Готовність банківських клієнтів користуватися рейтингами надійності депозитів

Таким чином, вищенаведені факти свідчать про те, що повернення довіри клієнтів, завдяки чому збільшаться обсяги депозитів, є пріоритетним завданням будь-якого банку. Найефективнішим шляхом досягнення цієї мети є формування позитивної громадської думки навколо банківської діяльності. Тому першочерговим завданням депозитної стратегії є підтримка іміджу банку як стабільної та надійної установи.

За останні роки з'явилося чимало праць стосовно визначення рейтингової оцінки надійності банківських депозитів на базі узагальнювальної характеристики його діяльності за допомогою різноманітних рейтингових методик.

Рейтинг банку (від англ. rating – оцінка, оцінювання, віднесення до розряду, категорії) – узагальнювальної порівняльна оцінка фінансового стану комерційних банків та їх рангування за певними критеріями [7]. Hsu W. H., Mamun A., Rose L. C. вважають, що рейтинг – це поточна і одночасно перспективна комплексна кількісна порівняльна оцінка діяльності банку [8]. Кириченко О. А, Міщенко В. І. наполягають на тому, що рейтинг банку – це метод порівняльної оцінки діяльності кількох банків. В основі рейтингу лежить узагальнена характеристика за певною ознакою, що дає

можливість групувати банки у певній послідовності за ступенем цієї ознаки [9]. П. Матвієнко визначає, що рейтинг банків – це система оцінки їх діяльності, яка базується на фінансових показниках роботи і даних балансу банків [10]. Ляшенко В. І. дає таке визначення: рейтинг – це оцінка позиції аналізованого об'єкта на шкалі показників. Він дає змогу встановити на відповідну дату положення учасників фінансового ринку, виявити їх місце серед інших учасників відповідно до таких ознак: фінансовий стан, стійкість, активність, ринкова позиція. Отже, рейтинг – це орієнтир для учасників ринку, на основі якого обирається стратегія поведінки [11]. Згідно з визначенням Інформаційно-аналітичного агентства «УралБізнесКонсалтинг» рейтинг з теоретичної точки зору – це кількісна модель, у якій відбиваються лише ретроспективні дані, але в яку включають іноді (не всі рейтингові агентства) управлінський потенціал або організаційний капітал, адже додаткова вартість банку створюється не обов'язково на боці активів, як у виробника продукції, а й на боці пасивів. Практичне значення банківського рейтингу полягає у тому, що це свого роду індикатор кредитних ризиків [12]. У Положенні про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS, затвердженому Постановою Правління НБУ від 08 травня 2002 року №171, рейтинг банку – це комплексна рейтингова оцінка та рейтингові оцінки всіх компонентів рейтингової системи. Рейтингова система дає можливість оцінити всі чинники, за якими оцінюють управління, фінансовий стан та якість операцій кожного банку, за яким здійснює нагляд НБУ [13].

У світовій практиці поряд із поняттям рейтинг дуже часто використовується термін ренкінг, суть якого зводиться до розстановки банків за певними величинами, таким, як сумарні активи (загальний обсяг грошей, з якими працює банк), капітал (вартість банку), депозити (довірені банку кошти населенням та підприємствами). Особливістю ренкінгів є те, що вони оцінюють банк лише за абсолютними показниками, які свідчать про розміри банку, але не відбивають якість вимірюваних величин [14].

На думку автора, банківський рейтинг – це метод поточної та одночасно перспективної комплексної оцінки банку, на основі якої можна визначити позицію певної банківської установи стосовно інших установ відповідно до обраного показника.

На сьогодні існує декілька систем оцінки банківських депозитів, які можна класифікувати за різноманітними ознаками. Використовувані в міжнародній та вітчизняній практиці методики рейтингування депозитів відрізняються кількістю досліджуваних аспектів діяльності, аналізованих параметрів та критеріїв, базовим методом побудови рейтингу і використовуваними інструментами обчислень показників.

У сучасних умовах у світі нараховується декілька рейтингових агентств, які мають значний авторитет серед фінансових установ, найбільш відомі з них: ASPAC Australian Ratings, Canadian Bond Rating Service, Dominion Bond Rating Service Limited (DBRS Ltd.), Duff & Phelps Credit Rating Company, The Fitch IBCA, Japan Bond Research Institute, Japan Credit Rating Agency Limited (JCR Ltd.), McCarthy & Maffei, Moody's Investor's Service, Nippon Investor Service, Standard & Poor's Ratings Service (S&P). У США та Європі ринок рейтингових послуг розділений між чотирма великими агентствами: Moody's, Standard & Poor's, The Fitch IBCA і Duff & Phelps. Кожне з агентств використовує власні ексклюзивні методики оцінювання банківських депозитів. Розглянемо найбільш популярні з них.

Для судження про депозитну привабливість банків Moody's використовує такі рейтинги: Глобальний рейтинг депозитів у національній валюті (Global Local Currency Deposit Rating) та Довгостроковий рейтинг за депозитами в іноземній валюті (Foreign

Currency Deposit Rating) [15].

Згідно з Global Local Currency Deposit Rating рейтинг депозитів, як оцінка відносного кредитного ризику включається в Рейтинг фінансової стабільності банку як оцінка можливості одержати будь-яку зовнішню підтримку. Глобальний рейтинг банківських депозитів у національній валюті, за методикою Moody's поєднує такі аспекти кредитного ризику, які стосуються здатності аналізованих банків здійснювати виплати стосовно своїх зобов'язань у національній валюті і включає внутрішню фінансову стабільність та наявність зовнішньої підтримки.

Рейтинг Moody's за зобов'язаннями банку в іноземній валюті є похідним від рейтингу банку в національній валюті для подібного виду зобов'язань. Проте рейтинги депозитів в іноземній валюті, як правило, обмежені державним порогом для банківських депозитів в іноземній валюті.

Необхідно відзначити, що рейтинги Moody's широко використовуються в методиці Euromoney. При складанні рейтингу за даною методикою виділяють об'єктивні і суб'єктивні показники. До об'єктивних показників відносять: прибутковість капіталу ROE (return of equity), прибутковість активів ROA (return of assets), співвідношення доходів і витрат CIN (cost of income ratio), чисту процентну маржу NIM (net interest margin), поточний прибуток за вирахуванням податків NI (total net income). Суб'єктивні показники включають у себе: середню величину банківських рейтингів Moody's Standard and Poor's і IBSA - CR (credit rating); середній бал, виставлений аналітиками при оцінці діяльності банку AR (analyst's rating).

Асоціація комерційних банків Латвії використовує модифіковану методику Euromoney. У цій методиці показник CR замінений на показник достатності капіталу CA, а AR - на показник власного капіталу CAPITAL та активи - ASSETS.

Значну популярність у всьому світі набула американська методика CAMELS (C – Capital adequacy, або достатність капіталу; A – Asset quality, або якість активів; M – Management, або якість управління; E – Earnings, або прибутковість; L – Liquidity, або ліквідність; S – Sensitivity to risk, або чутливість до ризику), яка була розроблена ще у 1978р. «Sheshunoff Bank» [16]. Саме цю методику оцінки використовує НБУ при складанні рейтингів банківських депозитів. Методика CAMELS являє собою стандартизовану рейтингову систему комерційних банків США [17]. Вона включає найважливіші компоненти стійкості комерційних банків: достатність капіталу C, якість активів A, менеджмент банку M, прибутковість E, ліквідність L. Причому показники депозитної бази, достатності капіталу, якості активів та прибутковості оцінюються за п'ятибальною шкалою, для показників ліквідності головне значення набуває аналіз їх динаміки, а при оцінці менеджменту оцінюється наявність і виконання банком власної політики. Оцінка діяльності банку в цілому також визначається за п'ятибальною шкалою. Але необхідно відзначити, що для коректного використання даної методики в умовах України існують певні перешкоди, пов'язані з тим, що CAMELS визначає специфіку американської моделі, яка базується на домашніх господарствах, що є основними боржниками, а не вкладниками, на відміну від європейської моделі. В даному випадку необхідно погодитися з О. Кот, яка стверджує, що дана уніфікація «моделі оцінки депозитів може спричинити отримання неточних результатів та ухвалення помилкових рішень» [18]. У цьому ж напрямку висловились і Канцлер ФРН Ангела Меркель, яка висунула ідею створення європейського рейтингового агентства, оскільки, на її думку, англосаксонські підходи не завжди працюють в європейському контексті [19].

Методика FIMS. Федеральна резервна система США для експрес-аналізу оцінки

депозитної привабливості банку використовує методику FIMS (з подальшим застосуванням CAMEL). При цьому оцінка діяльності банку здійснюється в два етапи. На першому етапі розраховуються необхідні коефіцієнти, і дається оцінка поточного стану банку. На другому етапі коефіцієнти ранжуються за ступенем ризику, і дається перспективна оцінка банківської діяльності та здатності виконувати нормативні вимоги центрального банку. При складанні рейтингу FIMS розраховується більше 30 коефіцієнтів, основними з яких є якість активів і стан капіталу банку. Вплив суб'єктивного фактора на рейтингову оцінку нівелюється методами математичної статистики. Результатом оцінки діяльності банку є розрахунок сукупного рангу. Чим менше його значення, тим складніше фінансовий стан банку і тим менш цікавий він для вкладників.

У даному випадку слід відзначити, що застосування коефіцієнтного аналізу при визначенні рейтингу банку має істотну проблему: у банків з різною спеціалізацією та індивідуальною специфікою нормальні діапазони значень багатьох коефіцієнтів будуть істотно відрізнятися, тому результати такого аналізу за банківською системою будуть недостатньо точними. Також деякі практикуючі банкіри стверджують, що прості коефіцієнти та традиційні практичні методи розрахунку на сьогодні вже є недостатніми при оцінюванні банківської діяльності [20].

Підводячи підсумок аналізу зарубіжних методик складання рейтингів надійності банківських депозитів, зазначимо, що проблема рейтингів, які встановлюються міжнародними агентствами, полягає в недостатній вибірці аналізованих українських банків. Як правило, це банки з групи найбільших, які займаються залученням коштів на міжнародних ринках капіталу. При цьому міжнародні агентства при встановленні індивідуального рейтингу депозитів орієнтуються на суверенний рейтинг України, зниження якого автоматично призводить до зниження рейтингу окремих банків. Як наслідок, банки, що не мали даного рейтингу, отримали необґрунтовану перевагу стосовно банків, що співпрацюють із цими агентствами. Періодична поява негативної інформації про зниження рейтингів надійності і різке скорочення можливості залучення коштів нерезидентів урешті-решт змусила значну частку великих українських банків припинити співпрацю з міжнародними рейтинговими агентствами.

1. Токар В. В. Мобілізаційна роль банківської системи в посткризовому розвитку економіки України / В. В. Токар // Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, 14–15 жовтня 2010 р. – Черкаси : ЧПС УБС НБУ, 2010. – С. 88–90.
2. Національний банк України. Основні показники діяльності банків. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>
3. Вайн С. Глобальний фінансовий кризис: механізми розвитку стратегії виживання / С. Вайн. – М. : Альпина Бизнес Брук, 2009. – 302 с.
4. Гринспен А. Епоха потрясень. Проблемы и перспективы мировой финансовой системы / А. Гринспен ; [пер. с англ.]. – М. : Альпина Бизнес Брук, 2009. – 520 с.
5. Сорос Дж. Епоха помилок. Мир на порозі глобального кризиса / Дж. Сорос ; [пер. с англ.]. – М. : Альпина Бизнес Брук, 2008. – 202с.
6. *Результаты* исследования востребованности населением рейтингов депозитов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.credit-rating.ua/ru/events/200/12219/>
7. *Енциклопедія банківської справи України* / редкол.: В. С. Стельмах (голова) та ін. – К. : Молодь, Ін Юре, 2001. – 680с.
8. Hsu W. H. Lead bank quality and adverse rating announcements / Hsu W. H., Mamun A., Rose L. C. // *Studies in Economics and Finance*. – 2010. - № 4. – Vol. 27. – P. 340–357.
9. Кириченко О. А. Банківський менеджмент / О. А. Кириченко, В. І. Міщенко. – К. : Знання,

2005. – 831с.
10. *Матвієнко П.* Рейтингова оцінка діяльності банків України / А. Матвієнко // *Економіка України*. – 2008. – № 2. – С. 37–46.
 11. *Ляшенко В. И.* Фондовые индексы и рейтинги / В. И. Ляшенко. – Донецк : Сталкер, 1998. – 320 с.
 12. *Банковский рейтинг* — один из важнейших индикаторов при анализе кредитных организаций. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pif-news.ru/articles/7771/>
 13. *Положення про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS*; затверджене Постановою Правління НБУ № 171 від 08 травня 2002р.
 14. *Ryser M.* Selecting credit rating models: a cross-validation-based comparison of discriminatory power / M. Ryser // *Financial Markets and Portfolio Management*. – 2009. - № 2. – Vol. 23. – P. 187–203.
 15. *Rating Symbols and Definitions*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.moodys.com/researchdocumentcontentpage.aspx?docid=PBC_79004
 16. *Акимова А. Н.* Звітність в комерційному банку / А. Н. Акимова, А. Ю. Берегова // Щорічна методична допомога. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.aoga.ru>.
 17. *Анализ деятельности банка по методике CAMELS (опыт надзорных органов США)*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bankir.ru/tehnologii/s/analiz-deyatelnosti-banka-po-metodike-camels-opit-nadzornih-organov-ssha-2496456/>
 18. *Кот О.* Грошові потоки як відображення фінансової стабільності банків / О. Кот // *Вісник НБУ*. – 2010. – № 1. – С. 48–51.
 19. *Ангела Меркель*: Евро не находится под угрозой. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://e-polis.ua/news/finance/angela_merkel_evro_ne_nahoditsya_pod_ugrozoj/
 20. *Baourakis G. A.* multicriteria approach for rating the credit risk of financial institutions / Baourakis G. A., Conisescu M., Dijk G., Pardalos P. M., Zopounidis C. // *Computational Management Science* – 2009. – № 3. – Vol. 6. – P. 347–356.

Отримано 01.08.2011 р.

А. А. Панасенко

**Современные методики рейтингования банковских депозитов:
теория и практика, особенности и перспективы**

В статье акцентировано внимание на важности ресурсной насыщенности банковского учреждения, от которой во многом зависит способность банковской системы осуществлять свою деятельность, ее место и роль в процессах экономических преобразований. Проанализировано сущность рейтингов и их значение в деятельности банков. Доказано, что использование объективных, беспристрастных рейтингов является залогом восстановления доверия к банковскому сектору Украины и дополнительного привлечения депозитных ресурсов. Рассмотрены отечественный и зарубежный опыт составления рейтингов банковских депозитов, определены преимущества и недостатки основных методик рейтингования. Предложено использование скорингового метода и системы оценки имиджевого рейтинга надежности банка.

Ключевые слова: банк, рейтинг, депозит, метод, надежность, ресурсы, стабильность, имидж, доверие.

А. А. Panasenko

Modern methods of rating bank deposits: theory and practice, features and prospects

The article stressed the importance of resource saturation of the banking institutions, which largely depends on the ability of the banking system to function, its place and role in the process of economic transformation. Analyzed the nature of ratings and their importance in the activities of banks. It is proved that the use of objective, impartial ratings is the key to restoring confidence in the banking sector of Ukraine and to attract additional deposit resources. Reviewed national and international experience of the different rankings of bank deposits, the advantages and disadvantages of the main methods of rating. Proposed use of the scoring method and system of evaluation of image reliability rating of the bank.

Keywords: bank rating, the deposit method, reliability, resources, stability, image and credibility.